

APPELL ETTER FEMAVSNITTSMETODEN

– retorikk i klasserommet

Å drille inn de viktigste retoriske begrepene i klasserommet på en morsom og effektiv måte.

Hvis du vil gjøre noe med elevene dine som de opplever som både moro og matnyttig, er retorisk appelltingen. Elevene lærer å henvende seg muntlig til publikum gjennom appellformene etos, logos og patos, og ikke minst, de forstår hvor viktig strukturen er for at folk skal få med seg innholdet. Opplegget er nyttig som oppvarming til retorikkundervisningen. Men vel så nyttig er opplegget i skrivesammenheng, og i politisk og privat talesammenheng. Det kan brukes på de fleste trinn og til de fleste elever, og er verdifullt i alle fag der effektiv kommunikasjon er viktig.

OPPGAVEN: ALT-I-ETT-SKJEMA

For å gjøre oppgaven så konkret som mulig har jeg laget et alt-i-ett-skjema på én side. Det inneholder oppgaveinstruksen og en mal for hvordan eleven bør gjennomføre appellen, samtidig som det fungerer som kameratvurderingsskjema og lærervurderingsskjema. Skjemaet er alt elevene (og du) trenger for å sette i gang. Oppgaven står øverst på siden. Appellens oppsett er selvforklarende:

LINE ELLINGSEN

Norsklektor og læremiddelforfatter Fagbokforlaget

line.ellingsen@fagbokforlaget.no

1. Innledning: hva + hvorfor (kort)
2. For det første! (logos)
3. For det andre! (etos + patos)
4. For det tredje! (etos + patos)
5. Konklusjon: oppsummering, sluttreplikk med «snert»

Line Ellingsen, Elvebakken VGS

Femavsnittsmetoden: tale med kameratvurdering

Taleren: Hold et kort, muntlig innlegg (maks. 5 minutter) om en valgfri sak, med vekt på etos, logos og patos. Her skal du være enten *for*, eller *mot* – ikke begge deler. Velg side, og vis hvilken i innledningen.

Femavsnittsmetoden

1. Innledning: hva + hvorfor
2. For det første!
3. For det andre!
4. For det tredje!
5. Konklusjon: oppsummering, sluttreplikk med «snert»

Tips: I argument 1 skal du *kun* vektlegge logos. I de to siste skal du *i tillegg* vektlegge etos og patos. Få osv med! Pass på at du har en *tydelig femdelte struktur*: Si: «For det første, ...», «For det andre, ...», osv. Det er bare tillatt med ett papir. Løsriv deg fra manuset!

Lytterne: Fyll ut skjemaet, sett «bra», «utydelig» osv. under struktur. Finn eksempler på etos, logos og patos, og sett karakter: «Savner kilder», «virker trygg» osv. Husk at halvparten av kommentarene skal være positive! Til slutt diskuterer lytterne og læreren, før læreren gir endelig tilbakemelding til taleren.

Mitt navn:		Jeg lyttet til:	
Samlet karakter:	Kommentarer		Karakter:
			1 - 6
Struktur Klar femdeling – lett å følge Sluttreplikk med «snert»	Tema:		
	Innledning:		
	Påstand 1: (logos)		
	Påstand 2: (etos + patos)		
	Påstand 3: (etos + patos)		
	Konklusjon:		
	Kommentarer:		
Etos Talerens troverdighet hos oss	Pluss:		
	Minus:		
Logos Argumentenes saklighet/ sannsynlighet	Pluss:		
	Minus:		
Patos Talerens evne til å berøre publikum følelsesmessig	Pluss:		
	Minus:		
Innenfor tidsrammen (5 min.)	(ja/nei)		

→ Resten av vurderingskriteriene er som følger:
Struktur – klar femdeling, lett å følge – sluttreplikk med «snert»

Etos – talerens troverdighet hos oss

Logos – argumentenes saklighet / sannsynlighet

Patos – talerens evne til å berøre publikum følelsesmessig

Tid – holder seg innenfor tidsrammen på fem minutter

TALEREN

Taleren skal holde et kort, muntlig innlegg på maksimalt fem minutter, om en valgfri sak. Eleven skal være enten *for* eller *mot* – ikke begge deler. I argument 1 skal eleven *kun* vektlegge logos. I de to siste skal eleven *tillegg* vektlegge etos og patos. Det oppfordres til å holde en *tydelig femdelt struktur* under fremføringen, ved å si «for det første, ...», «for det andre, ...», osv. Det er bare tillatt med ett papir, og eleven oppfordres til å løsrive seg fra manuset.

TIPS TIL UTFYLING

På skjemaet får elevene tips til hva de kan se etter og hva de kan skrive, helt konkret, for eksempel «virker trygg» og «god blikkontakt» under etos, «utydelig» under struktur eller «savner kilder» under logos. Elevene skal fylle ut alle rubrikker, så godt de kan, og diskutere skjemaet med lærer etterpå.

APPELLFORMENE – VARIASJONSMULIGHETER

Gjennom årene har jeg variert rekkefølgen for hoveddelen fra klasse til klasse. Det er for eksempel mulig med ett avsnitt med hver appellform, i tillegg til selve argumentene, ved å starte med etos, deretter logos og, til sist, patos. Uansett hvordan en velger å gjøre det, er det viktigste at elevene 1) finner tre gode argumenter, og at de 2) gjør en innsats for å vise oss at de har forstått forskjellen mellom appellformene – i praksis. Det er viktig at lytterne vet hva de skal forvente, og at strukturen er tydelig inndelt på forhånd.

IDÉMYLDRING: TEMA OG ARGUMENTER

Etter å ha gjennomgått oppgaven bruker vi neste time på idémyldring. Elevene kan for eksempel sitte i grupper på fire. Jeg har vist dem fire-fem temaer som er blitt brukt av tidligere elever. For å vise at de skal mene noe sterkt, og begrunne denne meningen, kan de sette utropstegn etter utsagnet de skal forsvare, slik: «Avskaff monarkiet!», men det er også mulig å starte med ordet «hvorfor», slik: «Hvorfor du ikke bør lese selvhjelps bøker». Det er lov å velge et tema som er «tatt» av andre, fordi to appeller med samme tittel kan utføres på forskjellige måter. Men det gir selvfølgelig pluss i boka om

EKSEMPLER PÅ TEMAER

Her er et lite utvalg av appeller som har blitt holdt i mine timer:

- «Norge trenger en revolusjon!»
- «Fotball er farlig!»
- «Hvorfor VG gjør deg dummere»
- «Ja til mer sex i offentligheten!»
- «Smil til en uteligger!»
- «Religionen bør forbli i privatsfæren!»
- «Foreldre må drikke mindre alkohol i julen!»
- «Nei til tvangsinnleggelse av narkomane!»
- «Tigging bør forbys!»
- «Folk må forlange mer av kunsten»
- «Folk må drikke mer vann!»
- «Cannabis bør legaliseres!»
- «Flytt eksamen til april!»
- «Ja til skoleuniform!»
- «Hvorfor du bør trosse tannlegeskrekken»
- «USA er det beste landet i verden!»
- «Variert undervisning er best!»
- «Norge bør satse på thorium!»

de finner sitt eget tema. Alt er lov, dette er Speaker's Corner! Det viktigste er at klassen og læreren blir overbevist, og at taleren lærer seg appellformene.

HVOR MYE HJELP?

Noen synes det er viktig at jeg ikke hjelper dem med å finne tema, andre trenger derimot mye hjelp. Selv om temaet egentlig skal godkjennes av lærer på forhånd, er det mange som ønsker å overraske meg og klassen, og ombestemmer seg i stillhet. Hensikten med regelen med forhåndsgodkjenning av temaet er å sparke i gang de som er sent ute. Det viktigste er at de kommer tidlig i gang med å tenke ut en struktur på innholdet, slik at de rekker å øve det inn. Opplesning fra manus overbeviser ingen!

KAMERATVURDERING ALFA OG OMEGA

Alle elever som skal holde appell, må ha vurdert minst to andre elever for å kunne holde appellen sin. Det sier seg selv at de to-tre første elevene dermed kommer dårligst ut, mens de siste ofte gjør det best. Dette løser vi ved å bytte om på rekkefølgen ved neste muntlig-situasjon, slik at de som er først på appell-listen, er sist på listen ved neste muntlig-situasjon. Dette synes elevene er rimelig.

DISKUSJON

Elevene og læreren diskuterer i minimum 10 minutter, avhengig av hvor mye tid vi har til rådighet. Først finner vi ut sann cirka hvor magefølelsen vår ligger: Er

Mitt navn: Line + klassen		Jeg lyttet til: Anonym	
Samlet karakter:		Karakterer:	
2+		Kommentarer	
		1	6
Struktur Klar femdeling – lett å følge Sluttreplikk med «snert»	<p>Tema: Forurensningen bilen medfører. (For eller mot hva?)</p> <p>Innledning: «Jeg er selv bilinteressert.» BRA! «Men mye forurensning som følger bilen.»</p> <p>Påstand 1: (logos) «Hybridbilen er best.» («For det første» osv. mangler. Dermed vet jeg ikke når du går over til neste påstand.)</p> <p>Påstand 2: (etos + patos) «El-biler forurenser mer enn andre biler.»</p> <p>Påstand 3: (etos + patos) «Hybridbilen vil overta etter elbilen, fordi fordelene for el-bilene kommer til å forsvinne»</p> <p>Konklusjon: Hybridbilen kommer til å overta.</p> <p>Kommentarer: Uklare overganger mellom de fem delene («For det første», «For det andre» osv. mangler.), gjør at vi faller av. Se disposisjonsforslag under logos. Gjør de tre påstandene enda tydeligere, slik det blir tre argumenter FOR hybridbilen.</p>	2-	
Etos Talerens troverdighet hos oss	<p>Pluss: Fint kroppsspråk. Fin blikkontakt og mimikk. God stemmebruk. Virker trygg. Flott at du sier at du selv er bilinteressert! ☺</p> <p>Minus: Skjerm-blaingen din gjør at vi ikke får følelsen av at du kan stoffet utenat. Neste gang holder det at du skriver ned fem stikkord på en lapp.</p>	3-	
Logos Argumentenes saklighet/ sannsynlighet	<p>Pluss: Mange gode faktakunnskaper om bilen! Gode argumenter. ☺</p> <p>Minus: Trekk inn <i>kildene</i> du har hentet faktaene fra. Du bør også velge side – dette skal være en <i>subjektiv</i> oppgave, DIN mening. Strukturen gjør at vi ikke får med oss innholdet.</p> <p>Disposisjonsforslag: Tema: «Alle burde gå over til hybridbil» 1. Innledning: Hvorfor alle burde gå over til hybridbil 2. For det første: Hybridbilen er best i test 3. For det andre: Hybridbilen forurenser mindre enn el-bilen («Jeg er selv bilinteressert» osv.) 4. For det tredje: El-bil-fordelene forsvinner – hybridbil billigere 5. Konklusjon: Kjøp hybridbil like godt først som sist – så blir lomdeboka feitere og jorda grønnere!</p>	3-	
Patos Talerens evne til å berøre publikum følelsesmessig	<p>Pluss: God blikkontakt og stemmebruk! Godt kroppsspråk. ☺</p> <p>Minus: Prøv å appellere til publikum: «Har du bil selv? Jeg vedder på at det er en bensinbil. Har jeg rett?» Patos-appellen skal komme først i påstand to</p>	2+	
Innenfor tidsrammen (5 min.)	(ja/nei)	Ja – bra!	

Eksempel på vurdering. Eleven ba om en ny sjanse, og fikk gjenta fremføringen med et annet tema, «Alle burde spille fotball». Denne gangen ble karakteren 4+.

Eleven viser med én finger at vi nå går inn i første argument i hoveddelen. Det gjør det enklere å følge argumentasjonen. Ordrett gjen tatt (med elevens samtykke): «For det første gir bygging med LEGO barn sterkere matematisk forståelse. [...] Ifølge LEGO Education har valg av klosser stor betydning for barnets matematiske utvikling, og gir i tillegg barna kjennskap til geometri.»

Andre argument markeres på samme måte, med to fingre. «For det andre gjør legobyggingen barna kreative, samtidig som den trener finmotorikken. [...] Jeg har selv bygd mye med LEGO i min tid, og har fremdeles flere kasser med LEGO stående hjemme»

Tilsvarende markeres tredje argument med tre fingre: «For det tredje er det fantastisk gøy å bygge med LEGO, alene eller sammen med venner. [...] Jeg kan selv huske gleden ved å demontere et legosett for å sette det sammen igjen på nye måter. Det gir en fantastisk mestingsfølelse og stolthet.»

dette en toer, en treer, firer eller femmer? Ingen karakter skal være trumfet igjennom av lærer, alle i rommet skal kunne stå inne for avgjørelsen. Vi prøver å sirkle inn karakteren i begynnelsen, uten å være for bastante. Når vi har landet på en cirka-hovedkarakter, prøver vi å fordele delkarakterene slik at de gir mening.

UENIGHET

Hvis vi er altfor uenige, møtes vi på halvveien. Det hender at vi må justere hovedkarakteren opp eller ned etter å ha satt delkarakterene, eller motsatt. Det ligger viktig læring for elevene i å måtte veie de respektive delkarakterene mot hverandre, og i å skulle rettferdiggjøre at en firer på struktur veier mer enn henholdsvis en sekser og femmer på appellformene i de enkelte tilfellene, eller motsatt. Det er ikke slik at elevene alltid vurderer fremføringen mildere enn læreren. Hvis de er rutinerte i å vurdere andre, er elevene ofte vel så strenge som læreren. Men mennesker er forskjellige, og vi er ikke maskiner. Også lærere vurderer elever forskjellig.

NASJONALE VURDERINGSKRITERIER TRENGS!

Det finnes dessverre ingen nasjonale, objektive (og kortfattede) vurderingskriterier i de forskjellige muntligssituasjonene. Hvis man har tid og vurderingssituasjonen gir rom for det, er det derfor fint om elevene

får være med og utarbeide vurderingskriteriene på forhånd. Men dette tar selvfølgelig tid. Det *nest beste* er at elevene opparbeider seg en god magefølelse når det gjelder å sette karakterer på hverandre, ut fra lærerbestemte vurderingskriterier.

TILBAKEMELDING

Når alle er stort sett enige, laster læreren skjemaet opp på itslearning. Talerne protesterer sjelden på vurderingen de får, ettersom de selv har vært med på å vurdere andre, og vet hvilke dilemmaer vi har vært gjennom.

NY SJANSE VIKTIG

I tillegg lar jeg de som synes det har gått dårlig, få fremføre på nytt – med et annet tema – enten i studietimer eller fritimer, eller som sluttvurdering, etter at de har vurdert andre elever. Jeg har vært heldig å få ha påbyggsklasser med ti timer norsk i uka der fire av timene er lærerstyrte studietimer, og da er det enklere å la dem få en ekstra sjanse. Elevene som fremfører på nytt, gjør det som regel flere karakterer bedre ved neste gjennomføring, fordi de endelig har forstått hvordan det skal gjøres. Et eksempel på dette ser du i skjemaet for eleven som holdt en appell om hybridbilen som fikk karakteren 2+. Han fikk gjøre det på nytt med et annet tema, «Alle burde spille fotball». Da oppnådde han karakteren 4+.

Elevene noterer sterk logos-appell: «Dr. Martens-skoen en sko for alle. Nå finnes den i alt fra blomstermotiv og selvlysende neon, til sandaler og støvler med lisser helt opp til lårene.» Taleren viser med hendene hvor langt opp på lårene lissene går.

Elevene overbevises gjennom logos: «Hvis skoen ikke har hempe eller det ikke står «Airware» under skoen, er den ikke en ekte Dr. Martens-sko.» En av elevene sjekker sålen på sin egen sko. Dette går tydeligvis rett hjem.

«FOR DET FØRSTE», «FOR DET ANDRE», ...

En viktig erfaring for elevene er at det er avgjørende for om man i det hele tatt får med seg innholdet, at taleren sier «for det første», «for det andre» og «for det tredje». Uklare overganger mellom de fem avsnittene gjør rett og slett at vi ikke får med oss hva momentene består i. Det gjør momentene enda tydeligere om eleven også viser med fingrene at vi nå er kommet til moment to, samtidig med at det sies.

DISPOSISJON – TO EKSEMPLER

Her er eksempler på disposisjon for to appeller. Momentene var fyldigere i talen enn vist her, dette er bare skjelettet.

Fremføringen om Dr. Martens-sko hadde sterk logos-appell, og den om høflighet hadde sterk etos- og patos-appell.

TEMA: «ALLE BURDE BRUKE DR. MARTENS-SKO»

1. Innledning: Kort om hvorfor alle bør bruke Dr. Martens-sko («Jeg vil først at dere ser på skoene mine. Det burde vært en sko for dere alle. Nå skal jeg vise hvorfor.»)
2. For det første: Gode for føttene – laget av en tysk lege med benbrudd, revolusjonerende såler med luftputer, brukt av militæret og symbol på arbeidsskoen

3. For det andre: En kult-sko – startet med punks og arbeiderklasse, plukket opp av skinheads, ikke lenger bare for sint ungdom, nå moteikon også for kjendiser og bikers
4. For det tredje: For alle – finnes i alt fra blomstermotiv og selvlysende neon, til sandaler og støvler med lisser helt opp til lårene
5. Avslutning: (Tramper litt rundt i klassen med overbevisning) Det er rett og slett veldig kule og behagelige sko!

TEMA: «NORDMENN BURDE BLI HØFLIGERE»

1. Innledning: Nordmenn eier ikke folkeskikk, og det bør vi gjøre noe med.
2. For det første: Nordmenn venter ikke ved døra til buss, tog, trikk og bane, slik som i England. Det gjør landet til et primitivt folk
3. For det andre: Mangelen på høflighet har gjort Norge til et trist land. Skyhøy selvmordsrate i forhold til i England. («Jeg har selv bodd i England, ...»)
4. For det tredje: Det er gjerrig ikke å gjøre noe hyggelig for andre uten å få noe igjen for det. («Hvor mange av dere har smilt til en tilfeldig person?»)
5. Avslutning: «Vi, altså du og jeg, må sammen gjøre Norge til et høfligere samfunn!»

Henvender seg til publikum. «Det tredje jeg har lyst til å gjøre, er å utføre et lite eksperiment på dere: Hvor mange av dere kan med hånden på hjertet sverge på at dere den siste uka har smilt til en tilfeldig person? Hvor mange av dere har gitt en kompliment til en person – uten å ha en personlig agenda, som å selge dem noe, eller å få dem med hjem fra byen? Ingen!» Tilhørerne noterer patos-appell i skjemaet.

Kommuniserer med tilhørerne. «Og legg merke til at min hånd heller ikke er i været. Fordi jeg er en av dere. Jeg er, som dere, et produkt av samfunnet rundt meg.» Elevene noterer etos- og patos-appell: Elevene styrker sin etos ved å trekke seg selv inn i resonnetet, også gjennom at han sier at han har bodd i England, «verdens høflighetshovedstad», i to år. Slik baner han vei til sluttappellen.

Taler ektefølt til alle i salen: «Og dette leder meg over til konklusjonen min. Fordi vi må sammen sette en stopper for dette. Jeg vil at dere, samtlige, skal gå ut av dette rommet i dag, og drepe denne skadelige samfunnsutviklingen! Gå ut i dag, og gjør en god gjerning. Sammen skal vi skape et høfligere Norge!» Elevene noterer sterk patos-appell i form av dramatisk kroppsspråk og godt sluttpoeng, som er litt «politikeraktig», men som likevel fungerer godt nok til at tilhørerne sitter igjen med stjerner i øynene og bakoversveis. Det hjelper lite at læreren blir trassig på grunn av høyt lydnivå fordi eleven innimellom roper til oss – så lenge resten av forsamlingen er bergtatte. De er superklare for å gå ut i verden som høfligere mennesker!

DILEMMAER

Det finnes dilemmaer jeg gjerne skulle hatt vurderingskriterier for. Hva gjør vi for eksempel hvis eleven trekker intasjonelle feilslutninger for å få frem et godt poeng, eller bruker stråmannsargumentasjon?

FEILSLUTNINGER – LOGOS ELLER PATOS?

Et eksempel på intasjonell feilslutning ser vi hos eleven som holder appell om nordmenns høflighet. I påstand to sier han at grunnen til at nordmenn har høyere selv-

mordsrate enn briter, er at vi er mangler høflighet, og at dette gjør oss til et «trist folk». Feilslutningen går rett hjem hos elevene, men hos voksne, opplyste mennesker overbeviser det snarere gjennom patos, i form av humor.

Jeg noterte «humor – bra» i skjemaet mitt, under patos. Elevene noterte imidlertid feilslutningen som eksempel på sterk logos-appell. Kriteriene går jo ut på å overbevise publikummet, og politikere gjør disse grepene hele tiden. Derfor lot vi det ikke trekke ned.

STRAFFES ELLER IKKE?

Det er jo flott at elevene lærer seg å bruke retoriske virkemidler. Så får vi heller forklare mer om negative sider ved hersketeknikker, bevisste feilslutninger og stråmannsargumentasjon i argumentasjonsundervisningen.

VIDEOOPTAK

Å filme fremføringene er et stort pluss. Det krever imidlertid den enkelte elevens samtykke, og gir mer for læreren å holde styr på. Men det er lærerrikt for elevene å se seg selv på film, og ofte ser læreren flere aspekter ved appellen ved andre gangs gjennomsyn. Man trenger ikke noe avansert kamera. Et mobilkamera holder. Og det kan være lurt å engasjere en elev til å ta ansvar for filmingen, kanskje en elev som du tror ville ha godt av å være til stede.

DROPBOX-DELING

Selv har jeg gjennomført filming i et par klasser, og det hever definitivt kvaliteten på undervisningen at de får se filmene av seg selv etterpå, f.eks. ved at man legger dem ut i en Dropbox-mappe og deler mappen med alle som bidrar og samtykker. Da trenger man ikke gjøre annet enn å laste opp filmene. Så kan de selv bla igjennom, og ikke minst, se filmene av de andre appellantene.

SKRIFTLIGGJØRING

Appell er en kjempefin inngangsnøkkel til skriving. Jeg pleier å legge appellen til perioden før vi skal i gang med argumentasjonsanalyse, eller før de skal skrive drøftende eller argumenterende tekster. Da får de god dra-hjelp til å lære å skille argumentene fra hverandre, og ikke minst, til å tydeliggjøre påstandene sine. Men det aller viktigste er at de lærer viktigheten av å formulere gode emnesetninger. «For det første», «for det andre» osv. fungerer på samme måte i muntlig som emnesetningen gjør i skriftlig.

På yrkesfag kan det være fint å starte med appell før man skal i gang med å skrive leserinnlegg. Faktisk ligger appellen så tett opptil leserinnlegget at den kan fungere som oppskrift til sjangeren. Den kan bare skriftliggjøres og utvides. Her kan bevisstgjøringen dreie seg om forskjellen på *subjektive* og *objektive* tekster.

ERFARINGER

Erfaringene jeg har gjort gjennom flere år med appell i klasserommet, er at elevene blir svært mye klokere etter gjennomføringen. De lærer forskjellen på appellformene, i tillegg til å forstå hvor viktig strukturen blir for resultatet.

Det er viktig å la elevene som står oppført som først på listen, få fremføre til sist i neste runde, eller å la dem få en ny sjanse med nytt tema. Dette bør man

gjøre fordi de første elevene oppnår lavere måloppnåelse enn de siste.

Læreren bør også understreke hvor viktig det er at de sier «for det første», «for det andre» osv. for at publikum skal få med seg argumentasjonen. Denne lærdommen kan kobles sammen med skriftlige emnesetninger,

«Appell er en kjempefin inngangsnøkkel til skriving. Jeg pleier å legge appellen til perioden før vi skal i gang med argumentasjonsanalyse, eller før de skal skrive drøftende eller argumenterende tekster.»

for eksempel i artikkelskriving eller leserinnlegg. Men den kan også trekkes inn i argumentasjonsanalysen.

Variasjonsmulighetene er mange, og appellformene i oppsettet kan med fordel skifte plass. Disse avgjørelsene kan man gjerne ta elevene med på i forkant. Det er også en mulighet å legge inn *kairos* og *aptum* som elementer i vurderingsskjemaet, men dette er avansert. Min erfaring er at det er mer enn vanskelig nok for elevene å holde styr på appellformene. ●